

RELAȚIILE DINTRE DACI ȘI ROMANI PÎNĂ LA EXPEDIȚIA LUI MARCUS VINICIUS

de EUGEN CHIRILA

În anul 106 e.n., după o campanie dificilă, legată de grele pierderi și pentru învingători și pentru învinși, romanii cuceresc și anexează Dacia. Ocuparea acestui teritoriu și, în relativ scurtă vreme, romanizarea lui nu reprezintă însă decît etapa finală a unui lent și îndelungat proces de penetrație a Romei în nordul Dunării. De aceea, expunerea relațiilor dintre daci și romani înainte de cucerire va da o mai bună perspectivă istorică a ceea ce se va întîmpla mai tîrziu în provincia din nordul Dunării.

În cele ce urmează vom prezenta, pe baza textelor, ceea ce s-ar putea numi prima fază a relațiilor dintre cele două popoare, adică evenimentele de la anul 179 î.e.n. pînă la expediția lui Marcus Vinicius (10—9 î.e.n.). Considerăm că această împărțire nu este arbitrară și că expediția lui M. Vinicius marchează un moment important în istoria relațiilor daco-romane: ea este prima acțiune militară de mari proporții îndreptată împotriva dacilor pe propriul lor teritoriu și preludiul marilor acțiuni militare și politice care au culminat cu cucerirea Daciei.

Ca și în alte părți ale lumii, avangarda armatelor romane sînt negustorii, a căror „philargyria”¹ sau „cupido augendi pecuniam”² este bine cunoscută în antichitate și-i face să înfrunte „primejdia mare și vămile oneroase”³ legate de comerțul cu regiunile din afara lumii romane. Ei se infiltrează peste tot unde există o posibilitate de cîștig și ajung uneori să monopolizeze întreaga viață economică a unei țări sau regiuni. Grăitor în această privință este pasajul din Cicero, *Pro Fonteio*, V, 11: „Referta Gallia negotiatorum est, plena civium Romanorum; neminem Gallorum sine cive Romano quidquam negotii gerere, nummum in Gallia nullum sine civium Romanorum tabulis commoveri”. Citatul se referă la Gallia Narbonensis iar discursul a fost scris în anul 69 î.e.n. Caesar amintește și el pe negustorii romani în Gallia liberă: în anul 52 î.e.n. heduii răsculați jefuiesc și ucid pe cetățenii romani — desigur negustori — și expulzează pe negustorii romani din Cavillonum; tot ei ucid pe comercianții romani din Noviodunum⁴. Tacitus menționează pe negustorii romani

¹ Diodor, V, 26: negustorii italici cu obișnuita lor lăcomie de arginți...

² Tacitus, *Annales*, II, 62.

³ Caesar, *De bello Gallico*, III, 1: ... iter per Alpes, quo magno cum periculo magnisque cum portoriis mercatorum ire consueverant [Caesar] patefierii volebat.

⁴ Caesar, *De bello Gallico*, VII, 42: Bona civium Romanorum diripiunt caedes faciunt, in servitutem abstrahunt ... M. Aristium, tribunum militum ... ex oppido Cavillono educunt; idem cogunt eos qui negotiandi causa ibi constiterant. VII, 55: Itaque interfectis Novioduni custodibus quique eo negotiandi causa convenerant ... pecuniam inter se partiti sunt. Cf. și Cassius Dio, XI, 33 ... iar pe romanii pe care i-au găsit [galii] în orașe, în țara lor, i-au ucis pe toți.

care trăiesc, pe la anul 19 e.n., la curtea regelui marcoman Marbod, unde par să fie stabiliți de mult timp: „Illic nostris e provinciis lixae et negotiatores reperti; quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremo oblivio patriae, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulerat”⁵. Traian găsește la Ctesiphon, pe Tigru, la anul 115 e.n., cetățeni romani, desigur negustori sau oameni de afaceri, pe care-i convocă la un consiliu împreună cu reprezentanții părților⁶. Probabil Traian se va fi folosit de informațiile furnizate de ei și-i va fi utilizat în tratativele cu parții.

Nu este în intenția noastră să prezentăm exhaustiv textele referitoare la răspîndirea negustorilor romani în afara imperiului. Credem însă că textele citate pot fi considerate valabile și pentru Dacia, care dispunea de suficiente bogății de natură să trezească interesul negustorilor romani. Care erau aceste bogății? Pe lângă vite, piei, blănuri și sclavi⁷, care constituie articole obișnuite de export ale ținuturilor mai puțin civilizate către lumea romană, Dacia are produse proprii, mult căutate: aurul, sarea și grîul.

Aurul dacic este cunoscut anticilor de la Herodot⁸ încoace iar cifrele date de Ioannes Lydus⁹ — chiar reduse la proporții verosimile¹⁰ — despre cantitatea de aur adusă de Traian din Dacia, așează această provincie printre marile producătoare de aur ale timpului.

Sarea dacică a fost mult căutată¹¹, mai ales că Peninsula Balcanică era aproape cu totul lipsită de sare¹².

În ce privește belșugul de grîu este bine cunoscut episodul citat de Arrian (I,4): soldații lui Alexandru debarcă pe țărmul stîng al Dunării în lanurile de grîu care-i adăpostesc de vederea dușmanilor și sînt nevoiți să culce grîul la pămînt cu lăncile ca să poată înainta.

Pe timpul lui Traian — pare-se înainte de anul 106 e.n. — regiunile din stînga Dunării livrează grîu pentru trupele din sudul fluviului, așa cum rezultă din papyrusul Hunt¹³. Ca și în zilele noastre cîmpia dunăreană era producătoare de grîu prin excelență, ceea ce nu exclude cu totul posibilitatea ca și alte părți ale Daciei să fi produs grîu pentru vînzare¹⁴.

La lista produselor amintite se poate adăuga mierea și ceara; încă Herodot (V, 10) spune: „Thracii afirmă că albinele stăpînesc regiunea de dincolo de Istru și din cauza lor nu se poate merge mai departe”. Chiar dacă nu luăm ad litteram această știre, pe care nici Herodot n-o crede

⁵ Tacitus, *Annales*, II, 62.

⁶ Cassius Dio, LXXVIII, 30: Traian ajungînd la Ctesiphon convocă într-o cîmpie mare pe toți romanii și pe toți parții care se aflau acolo...

⁷ F. Heichelheim, *Wirtschaftsgeschichte des Altertums*, I, Leiden, 1938, p. 696.

⁸ Herodot, IV, 104.

⁹ Ioannes Lydus, *De magistratibus*, II, 28.

¹⁰ J. Carcopino, *Les richesses des Daces et le redressement de l'empire romain sous Trajan*, în *Dacia*, I, 1924, p. 33.

¹¹ V. Christescu, *Viața economică a Daciei romane*, Pitești, 1929, p. 50–52.

¹² B. Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în *ED*, X, 1945, p. 153.

¹³ Col. II, r. 31: item tra(n)s (sc. Danubium) ad annonam defendendam. Col II, r. 33: in (n)avario ad naves frumentarias. Cităm după R. O. Finck, *Hunt's Pridianum: British Museum Papyrus 2851*, în *JRS*, XLVIII, 1958, p. 104. Vezi și R. Vulpe, *Muntenia și Moldova de Jos în timpul lui Traian*, în *lumina unei lecturi a papyrusului Hunt*, în *StCl*, II, 1960, p. 343.

¹⁴ Regiuni mai puțin rodnice decît Dacia dispun de un excedent de grîu: Cassius Dio, LXXII, 2 spune că marcomanii, încheind pace cu Commodus, se obligă a furniza grîu imperiului: „[Commodus] se înțelese cu ei... să dea în fiecare an o anumită cantitate de grîu...”.

întru totul, ea constituie totuși o dovadă că albinăritul era una din ocupațiile preferate ale locuitorilor din nordul marelui fluviu.

Produsele amintite fuseseră căutate și apreciate de mult timp de negustorii greci: monedele lui Filip II, Alexandru, Lysimach, cele din Larisa, Thasos precum și cele ale Macedoniei Prima, vorbesc pe rînd de comerțul Daciei cu sudul elenic, după cum monedele din Apollonia și Dyrrhachium atestă legături comerciale cu cele două orașe de la Marea Adriatică. Încă în sec. II î.e.n.¹⁵ — pare-se — denarii republicani apar alături de monedele grecești amintite și în special alături de cele ale orașelor Apollonia și Dyrrhachium. Nu este însă absolut sigur că prezența monedei romane atestă neapărat și pătrunderea comercianților romani în Dacia la acea vreme. Abia după anul 100 î.e.n.¹⁶, cînd cele două orașe de la Marea Adriatică își încetează emisiunile monetare, se poate vorbi de o pătrundere masivă a negustorilor romani în Dacia, după ce-și asiguraseră în Illyricul romanizat o puternică bază de operații comerciale. Illyricul va constitui totodată și focarul din care și prin care vor radia spre Dacia elemente de cultură romană¹⁷. Penetrația romană este atestată de faptul că, începînd cu secolul I î.e.n., moneda romană devine mijlocul curent de schimb în Dacia¹⁸, după cum imitațiile și tiparele de denari romani descoperite pe teritoriul Daciei pledează și ele în favoarea faptului că moneda romană este mult folosită și apreciată aici¹⁹. Cei care aduc această monedă în regiunile din nordul Dunării sint desigur comercianți romani, mai precis italici, pentru că secolul I î.e.n. corespunde unei intense pătrunderi a elementului comercial italic în provincii, pătrundere ce-și atinge punctul culminant în a doua jumătate a secolului amintit²⁰.

Drumul comercial cel mai important pe care negustorii romani pătrund în Dacia este cel care unește Marea Adriatică cu bazinul Dunării, pe valea râului Margus, prin Viminacium-Lederata, pe valea Carașului către Arcidava, Tibiscum, pătrunzînd prin Porțile de Fier ale Transilvaniei către centrul viitorului regat dac²¹. Pe acest drum de la Lederata încolo a pătruns de altfel și Traian în Dacia. În anul 29 î.e.n., cînd romanii ajung pe Dunăre, imperiul roman are o lungă linie de contact cu Dacia, care se completează prin cucerirea integrală a Pannoniei în anul 8 î.e.n., ceea ce ușurează în mare măsură pătrunderea elementului comercial roman în nordul fluviului.

Tot din secolul I î.e.n., mai exact din anul 52²², datează și cea mai veche știre literară latină despre daci, primul autor care vorbește despre ei fiind

¹⁵ B. Mitrea, *op. cit.*, p. 140.

¹⁶ M. Macrea, *Monetele din cetatea dacă de la Costești*, în *AISC*, II, 1933—35, p. 163; B. Mitrea, *Legăturile comerciale ale daco-geților din Muntenia cu republica romană, reflectate în descoperiri monetare*, în *SCN*, II, 1958, p. 193.

¹⁷ V. Pârvan, *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București, 1957, p. 146—147.

¹⁸ M. Macrea, *op. cit.*, p. 163; B. Mitrea, *Penetrazione...* p. 140; pătrundere masivă a monedei romane în Dacia după anul 100 î.e.n. se reflectă deosebit de convingător în compoziția tezaururilor de la Augustin și Tibru, publicate de M. Macrea și I. Berciu în *Apulum*, I, 1939—42: monedele emise între anii 104—58 î.e.n. reprezintă 39,10% din totalul tezaurului de la Augustin și 33,76% din totalul tezaurului de la Tibru.

¹⁹ Pînă de curînd se cunoșteau trei matrițe de monede republicane în Dacia: de la Ludești (r. Orăștie), al cărei monetar este Marius Maximus, în anul 84 î.e.n., de la Brașov și de la Poiana. Vezi C. Daicovicu, *AISC*, III, 1936—40, p. 218, n. 1 și M. Macrea, *AISC*, III, 1936—40, p. 156, n. 22. Recent, în cetatea dacă de la Tilișca-Sibiu, s-au descoperit alte 14 matrițe, tot pentru denari republicani. Vezi N. Lupu, *Die Münze in der dakischen Burg von Tilișca*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 7, nr. 1, 1964, p. 1—36.

²⁰ V. Pârvan, *Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche*, Breslau, 1909, p. 33.

²¹ B. Mitrea, *Penetrazione...* p. 149; id., *SCN*, II, 1958, p. 185.

²² Data redactării scrierii lui Caesar, *De bello Gallico*.

Caesar²³. Credem că acest lucru nu se datorește întâmplării: Dacia începe să fie menționată în izvoarele romane la un timp după ce ea intră în sfera de interese a Romei,²⁴ faptul că nu este menționată înainte de secolul I î.e.n. arată limpede — credem — lipsa de interes pentru această parte a lumii înainte de acea dată.

Dar nu numai negustorii romani trec Dunărea și pătrund în Dacia, ci se întâmplă și altfel: dacii pătrund în sudul Dunării și atacă pe aliații romanilor sau provinciile romane. Titus Livius²⁵ menționează în anul 179 î.e.n. o invazie a bastarnilor, „thracilor” și scordiscilor în țara dardanilor, care cer ajutor romanilor. Este foarte posibil ca „thracii” să fie geto-daci²⁶, care vor mai năvăli în imperiu, aliați cu bastarnii, așa cum se va mai întâmpla de pildă în anul 61 și 29 î.e.n.

Cea mai veche invazie sigură a dacilor — de data aceasta aliați cu scordiscii — în sudul Dunării are loc între anii 109—106 î.e.n.²⁷ Ei sînt bătuți și alungați de M. Minucius Rufus²⁸, guvernatorul Macedoniei: invazia

²³ Caesar, *De bello Gallico*, VI, 25: Oritur [Hercynica Silva] ab Helvetorum et Nemetum et Rauracorum finibus rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium.

²⁴ Cazul nu e unic: Roma intră în legătură cu cetățile de pe coasta răsăriteană a Adriaticei și cu Illyricum în secolul III î.e.n., mai exact în prima jumătate a acestui secol. Lucrul acesta se reflectă aproape imediat în izvoarele latine; chiar dacă unele izvoare sînt mai recente, ele folosesc desigur informații mai vechi, astăzi pierdute. Textele și inscripțiile menționează solia trimisă în anul 266 î.e.n. la Roma de orașul Apollonia, războiul din anul 229 î.e.n. cu illyrii, relațiile cu regatul lui Genthius, prezența negustorilor romani în Illyricum și permit a se urmări etapele penetrației romane în Illyricum. La fel se va întâmpla cu Gallia și Germania: *De bello Gallico* al lui Caesar și *Germania* lui Tacitus reprezintă sinteze ale unui complex de informații culese de la data cînd regiunile acestea intră în relații cu imperiul pînă la data apariției lucrărilor amintite. Caesar însuși, de altfel, la data cînd scrie *De bello Gallico*, pare destul de bine informat asupra graniței de vest a dacilor: cunoștințele geografice adunate de la începutul secolului I pînă la el avuseseră timp să se cristalizeze.

E de asemeni interesant de observat cum fondul de cunoștințe asupra Daciei se mărește în decursul acestui secol: dacă Iuliu Caesar se mulțumește în anul 52 î.e.n. cu o simplă mențiune despre daci — mai degrabă pentru că nu crede necesar să spună mai mult, decît pentru că nu știa mai mult, — Horațiu se arată surprinzător de bine informat asupra vieții sociale a asprilor războinici din nordul Dunării, mai ales dacă se ține seama că el expune ceea ce știe în într-o lucrare geografică sau istorică, ci într-o odă, *Ode*, III, 24, v. 11—24:

[Melius] vivunt et rigidi Getae
Immetata quibus iugera libera
Fruges et Cererem ferunt
Nec cultura placet longior annua
Defunctumque laboribus
Aequali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus
Privignis mulier temperat innocens
Nec dotata regit virum
Coniunx nec nitido fudit adultero;
Dus est magna parentium
Virtus et metuens alterius viri
Certo foedere castitas,
Et peccare nefas aut pretium est mori.

Chiar dacă oda — care prin tonu-i amar vestește de departe *Germania* lui Tacitus, lăudînd puritatea morală a „barbarilor” — e scrisă cu intenții moralizatoare, nu e mai puțin adevărat că ea se bazează pe informații precise asupra traiului locuitorilor din nordul Dunării. E concludent și faptul că Horațiu vorbește despre geți și nu despre alți „barbari”. E și explicabil: oda e scrisă în jurul anului 29 î.e.n., la trei ani după ce întrebarea curentă, cînd doi inși se întîlneau pe străzile Romei, era: „Numquid de Dacis audisti?” (*Satire*, II, 6, v. 53). Cu un veac mai tîrziu, relațiile dintre imperiu și statul dac sînt subiect public de discuție la Roma, așa cum își poate da seama oricine citește epigramele pline de viață — deși uneori strigătoare de licențioase — ale lui Marțial; numele dacilor pătrunde și în versurile lui Silius Italicus și în *Silvele* lui Statius.

²⁵ Titus Livius, 41, 19: Dardani, cum Bastarnas non modo non excedere finibus suis, quod speraverant, sed graviore fieri in dies cernerent subnixos Thracum accolarum et Scordiscorum auxiliis, audendum aliquid vel temere rati, omnes undique armati ad oppidum, quod proximum castris Bastarnarum erat, conveniunt. Hiems erat, et id anni tempus elegerant, ut Thracas Scordisque in fines suos abirent.

²⁶ C. Daicoviciu, în *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 285.

²⁷ G. Zippel, *Die römische Herrschaft in Illyrien*, Leipzig, 1877, p. 216.

²⁸ Münzer, în *RE*, XV, col. 1963.

este amintită de Frontinus²⁹. Despre bunele relații și alianța dintre daci și scordisci amintește Strabo³⁰ și nu este exclus ca și înainte și după anul 109—106 î.e.n. dacii, chiar dacă nu sînt menționați *expressis verbis*, să fie prezenți alături de alte neamuri, cînd acestea îi atacă pe romani sau pe aliații lor³¹.

Pînă în primele decenii ale secolului I î.e.n. relațiile dintre daci și romani se limitează deci la două aspecte: pe de o parte comerț făcut de negustori și oameni de afaceri romani care vin în ținuturile dace aducînd moneda și mărfurile romane, pe de altă parte expediții de jaf întreprinse de daco-geți, singuri sau asociați cu alte neamuri, în provinciile romane sau în regiunile clientelare Romei. Relațiile comerciale și — mai ales — năvălirile îi determină pe romani să se intereseze de regiunile nord-dunărene și în special de Dacia, în care își dau seama că se află „izvorul tuturor relelor”³².

O expediție condusă de C. Scribonius Curio în anul 74 î.e.n., probabil în urmărirea unui grup de năvălitori daci, ajunge la Dunăre dar nu îndrăznește să se aventureze în pădurile dese de pe malul stîng al fluviului: „Dacia tenuis venit, sed tenebras saltuum expavit”³³. Poate că la dificultățile terenului se adăuga frica salutară de tatăl regelui Burebista sau de Burebista însuși. Alte două expediții — una în anul 72—71 î.e.n., alta în 61 î.e.n. — sînt îndreptate spre Dobrogea; nici una din ele nu reușește să rezolve situația în favoarea romanilor. Prima este cea a lui Terentius Varro Lucullus; a doua este cea a lui C. Antonius Hybrida, care se termină cu o categorică înfrîngere a acestuia: în cetatea getică de la Genucla se vor găsi mai tîrziu drapelele pierdute de romani în această nenorocită expediție³⁴. V. Pârvan³⁵ observă pe bună dreptate că, deși numai bastarnii sînt amintiți de Cassius Dio³⁶ ca învingători ai lui C. Antonius, steagurile se află într-o cetate getică, ceea ce arată rolul precumpănitor al daco-geților în lupta și biruința asupra generalului roman și, poate, și al intervenției lui Burebista în aceste evenimente³⁷. Pe timpul lui Burebista, dacă nu chiar al tatălui său, dacii intră pe față în conflict cu imperiul roman: în jurul anului 70 î.e.n. o schimbare radicală are loc în relațiile dintre daci și romani. De acum locul expedițiilor de jaf, legate de capriciile sau nevoile momentane ale conducătorilor de triburi izolate, este luat de un șir de acțiuni militare și politice coordonate care, chiar dacă mai păstrează caracterul elementar al invaziilor precedente, lasă să se întrevadă în spatele lor spiritul lucid al unor mari conducători de stat, care vîd departe în viitor. Spunem al unor conducători deoarece încă înainte de Burebista, sub tatăl acestuia, statul dac pare a fi devenit un important

²⁹ Frontinus, *Strat.* II, 4, 3: Minucius Rufus imperator cum a Scordiscis Dacisque premeretur, quibus impar erat numero, praemisit fratrem et paucos equites una cum aeneatoribus precepitque ut, cum vidisset contractum proelium, subito ex diverso se ostenderet iuberetque aeneatores concinere. Sonantibus montium iugis, species ingentis multitudinis obfusa est hostibus, qua perterriti dedere terga.

³⁰ Strabo, VII, 313: iar dacii i-au nimicit pe aceia [pe boi și pe teurisci] iar cu aceștia [scordiscii] s-au aliat.

³¹ Brandis, în *RE*, IV, col. 1957.

³² V. Pârvan *Dacia*, p. 149.

³³ Florus, I, 39, 6.

³⁴ Cassius Dio, LI, 25, 5: [Crassus] merse împotriva Genuclei, cetatea cea mai puternică din ținutul lui Zyra-xes, pentru că auzise că acolo se aflau stindardele cucerite de la C. Antonius de către bastarni, lîngă orașul istrienilor.

³⁵ V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 78.

³⁶ Cassius Dio, XXXVIII, 10, 3: [C. Antonius] a fost învins de către scitii bastarni lîngă cetatea istrienilor.

³⁷ R. Vulpe, *Les Gètes de la rive gauche du Bas-Danube et les romains*, în *Dacia*, IV, 1960, p. 313.

factor militar și politic în nordul Dunării³⁸, conducătorul unei coaliții a bastarnilor și geților de la Dunăre și un pretendent serios la stăpânirea asupra orașelor grecești de pe malul pontic apusean, de mult râvnite de romani.

Despre Burebista Iordanes³⁹ spune că ar fi fost contemporan cu Sulla, ceea ce e puțin probabil. Iordanes urmează aici cronologia greșită a lui Cassiodorus⁴⁰; o datare mai potrivită a începutului domniei lui Burebista este anul 65—60 î.e.n.⁴¹. În cazul acesta expediția proconsulului Macedoniei Terentius Varro Lucullus⁴² din anul 72—71 î.e.n. ar avea loc pe timpul tatălui lui Burebista, în timp ce expediția lui C. Antonius⁴³ din anul 61 î.e.n. ar avea loc pe timpul lui Burebista însuși. Ambele expediții sînt „contra- acțiuni ale romanilor împotriva presiunii dace, fie că aceasta vine de la tatăl lui Burebista sau de la Burebista însuși”⁴⁴.

După ce Burebista își asigură o bază de operații în Dobrogea prin cucerirea orașelor grecești de pe țărmul vestic al Mării Negre, el pătrunde prin Thracia pînă în Macedonia și Illyricum⁴⁵, luînd în stăpînire o parte a teritoriilor din sudul Dunării, după cum rezultă din decretul în cinstea lui Akornion⁴⁶, datat în anul 48 î.e.n. Cucerirea orașelor grecești vest-pontice și a teritoriilor sud-dunărene are loc între anii 55—48 î.e.n.⁴⁷. Regele dac se dovedește bine informat asupra frământărilor din imperiul roman și om cu o vastă viziune politică: el intervine în conflictul dintre Pompeius și Caesar, între anii 50—48 î.e.n., luînd partea primului, după cum se amintește tot în decretul lui Akornion: „fiind trimis de regele Burebista ca sol la autocratorul romanilor, Gnaeus Pompeius, fiul lui Gnaeus, și întîlnindu-se cu acesta în părțile Macedoniei, lîngă Heraclea Lyncestis, nu numai că și-a împlinit însărcinările ce le avea de la rege, cîștigînd bunăvoința romanilor pentru rege, ci a adus și cele mai rodnice negocieri în folosul patriei sale”. Răscoala dalmaților⁴⁸ din anul 50—48 î.e.n. împotriva stăpînirii romane poate fi o consecință a atacurilor lui

³⁸ C. Daicoviciu, *Noi contribuții la problema statului dac*, în SCIV, VI, 1955, p. 51—54.

³⁹ Iordanes, *Getica*, XI, 67: Dehinc regnante Gothis Buriusta Dicineus venit in Gothiam, quo tempore Romanorum Sylla potitus est principatum. Quem Dicineum suscipiens Buriusta dedit ei pene regiam potestatem; cuius consilio Gothi Germanorum terras, quas nunc Franci optinent, populati sunt.

⁴⁰ Brandis, în RE, IV, col. 1958.

⁴¹ M. Macrea, *Burebista și celții la Dundrea de mijloc*, în SCIV, VII, 1956, p. 121.

⁴² Appian, *Illyr.*, 30: M. Lucullus, fratele lui Licinius Lucullus, care a purtat război cu Mithridate, atacîndu-i pe mysii, a pîrtruns pînă la fluviul unde se află șase orașe grecești, vecine cu mysii: Istros, Dionysopolis, Odessos, [Callatis, Apollonia] și Mesembria; Eutropius, *Breviarium*, VI, 10: [M. Lucullus] inde multas supra Pontum positas civitates adgressus est. Illic Apolloniam evertit, Callatim, Parthenopolim, Tomos, Histrum Burziaonem cepit belloque confecto Romam rediit; Rufius Festus, *Breviarium*, 9: [M. Lucullus] supra Pontum positas civitates occupavit, Apolloniam, Callatim, Phthinopolim, Tomos, Istrum; ad Danubium usque perveniens Romana Scythia arma monstravit. Vezi și S. Lambrino, *Inscription latine de Callatis*, în CRAI, 1933, p. 7; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 95—96; Groag, în RE, XIII, col. 414—418; D.M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958, p. 132.

⁴³ Titus Livius *Periocha*, 103: C. Antonius, proconsul în Thracia, parum prospere rem gessit; Cassius Dio, XXXVIII, 10, 3 și LI, 26, 5. Textele din Dio Cassius mai sus la notele 34 și 36. Vezi S. Lambrino, *op. cit.*, p. 7; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, p. 97—98; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 132.

⁴⁴ C. Daicoviciu, în *Istoria României*, p. 286.

⁴⁵ Strabo, VII, 303—304: Burebista, de neam get, ajungînd să domnească peste neamul său, a luat în stăpînire niște oameni ticăloșiți de dese războaie și în așa măsură îi ridică prin muncă, prin cumpărare și ascultare de porunci, încît în puțini ani întemeie o mare stăpînire și pe cei mai mulți dintre vecini îi supuse geților. Ba ajunse să fie temut și de romani, trecînd fără teamă Istrul și jefuind pînă în Thracia și în Macedonia. Pe celții care se amestecaseră cu thracii și cu illyrii i-a nimicit, iar pe boii de sub conducerea lui Kritasiros și pe teurisci i-a șters cu totul de pe fața pămîntului. Suetonius, *Dicitus Iulius*, 44: Dacos, qui se in Pontum et Thraciam effuderant...

⁴⁶ W. Dittenberger, *Sylloge inscriptionum Graecarum*, 1917, nr. 762: Regele Burebista, ajungînd cel dintîi și cel mai mare dintre regii Thraciei și stăpînind întregul țărm de dincolo și dincoace al fluviului.

⁴⁷ M. Macrea, *Burebista și celții*..., p. 121.

⁴⁸ Appian, *Illyr.*, 12.

Burebista⁴⁹, poate regele însuși să nu fie străin de izbucnirea acestei răscoale⁵⁰.

Epoca lui Burebista marchează un punct important în istoria relațiilor daco-romane: pentru prima dată⁵¹ un stat — cu o organizare încă rudimentară, dar totuși un stat — se încheagă pe teritoriul Daciei. Centrul puterii politice și militare a dacilor se mută de la est de Carpați în Transilvania⁵², fiind astfel mai puțin vulnerabil din partea romanilor; dispunând de o puternică forță armată dacii nu numai că opresc net expansiunea romană spre nord pentru un timp, ci intervin în războaiele civile romane și sprijină răscoala unor populații supuse romanilor. De acum înainte amestecul dac în treburile Peninsulei Balcanice și în frământările interne ale romanilor nu va mai fi o excepție, ci mai degrabă o regulă. Dacii devin un element de care Roma va trebui să țină seamă⁵³. De aceea, cucerirea Daciei, la care se gîndește Caesar⁵⁴, nu este o himeră a unui vizionar, ci o necesitate stringentă, care se impune de la sine unui conducător militar și unui om politic de talia lui Caesar. Se pare că Burebista și-a dat seama de pericol și, după Pharsalos (48 î.e.n.), judecînd după tăcerea izvoarelor antice, își încetează acțiunile ofensive, pregătindu-se probabil de apărare⁵⁵. Moartea regelui dac se întîmplă cam în aceeași vreme cu asasinarea lui Caesar⁵⁶, idele lui Martie nu fac însă decît

⁴⁹⁻⁵⁰ Em. Condurachi, *Burebista și orașele pontice*, în *SCIV*, IV, 1953, p. 521.

⁵¹ Înainte de Burebista, Pompeius Trogus în prologul 32 vorbește de „incrementa Dacorum per Rubobostem regem”. Din păcate informația e prea lapidară. Rubobostes pare să fie „o căpetenie a dacilor din interiorul Transilvaniei, poate un precursor al lui Burebista de mai târziu, unul din acei conducători de uniuni de triburi care au dus la înfrîngerea statului dac din prima jumătate a secolului I î.e.n.” C. Daicoviciu, *Noi contribuții la problema statului dac*, în *SCIV*, VI, 1955, p. 51, id., *L'état et la culture des daces*, în *Nouvelles études d'histoire*, I, București, 1955, p. 135.

⁵² M. Macrea, *Burebista și celții*..., p. 119.

⁵³ Este interesant și important de observat că după moartea lui Burebista și a lui Caesar dacii rămîn încă o amenințare serioasă pentru imperiu. Cu toată opoziția senatului, lui Antonius i se încredințează armata din Macedonia, care rămăsese pe loc, ca măsură de precauție împotriva atacurilor daco-gețice. Appianus, *Rdz. civ.*, III, 25: „Deodată se răspîndi vestea că geții, aflînd despre moartea lui Caesar, năvălesc și pustiesc Macedonia. Antonius ceru atunci armata din Macedonia de la senat pentru a pedepsi pe geți, susținînd că ea a fost pregătită de C. Caesar împotriva geților... Informatorii trimiși spre a cerceta svonul cu geții se întoarseră și raportară că n-au văzut geți în Macedonia dar adăugară, fie că era adevărat, fie că erau puși la cale de Antonius, că acolo există teama ca nu cumva geții să năvălească în Macedonia, dacă se retrage armata de aici în altă parte”. Din text rezultă că daco-geții erau în măsură să obțină în timp util și să folosească informații în legătură cu deplasarea trupelor romane. Este foarte probabil că negustorii sînt aceia care fac oficiul de purtători de vești. Pentru aceasta, în timpul republicii, vezi Titus Livius, IV, XXV. De asemenea e deosebit de concludent pasajul din Caesar, *De bello Gallico*, IV, 21, 5: Interim consilio (planul de a invada Britannia) eius cognito et per mercatores perlato ad Britannos... Pentru secolul IV e.n. vezi Amm. Marcellinus, XXIX, 4.

⁵⁴ Velleius Paterculus, *Hist. Rom.*, II, 59, 4: [Caesar] patris bellis civilibus ad erudiendum liberalibus disciplinis singularis interduem iuvenis Apolloniam eum [sc. Augustum] in studia miserat, mox belli Getici ac inde Parthici habiturus commilitonem; Suetonius, *Divus Iulius*, 44:... Dacos qui se in Pontum et Thraciam effuderant, coercere; mox Parthis inferre bellum per Armeniam Minorem nec nisi ante expertos adgredi proelio. Talia agentem atque meditantem mors praevenit; Suetonius, *Divus Augustus*, 8: Caesare post receptas Hispanias expeditionem in Dacos et inde in Parthos destinante praemissus [sc. Augustus] Apolloniam studiis vacavit; Plutarch, *Caesar*, 48, 58: [Caesar] plănuise să pornească împotriva parților și, după ce-i va fi supus, să treacă prin Hircania, pe lângă Marea Caspică, pe lângă Caucaz și Pont, să pătrundă în Scitia, să supună regiunile vecine cu germanii și Germania însăși și să se întoarcă în Italia pe la celți; Appian *Rdz. civ.*, II, 110: Caesar... plănuia o mare expediție împotriva geților și parților. Avea de gînd să-i atace mai întîi pe geți, un neam vecin cu imperiul, călît în lupte și iubitor de război; Appian, *Rdz. civ.*, III, 25: Antonius ceru atunci armata din Macedonia de la Senat pentru a pedepsi pe geți, susținînd că ea a fost pregătită de Caesar împotriva geților; Appian, *Illyr.*, 13: [Caesar] se pregătise de război împotriva geților și parților; Strabo, VII, 304: iar Burebista, răscolindu-se unii împotriva lui, a apucat să fie răsturnat înainte de a trimite romanii armată împotriva lui; Strabo, VII, 298:... pe cînd domnea peste geți Burebista, împotriva căruia se pregătise să pornească Divus Caesar; Orosius, I, 16: [Geta] Caesar... declinavit. Zippel, *op. cit.*, p. 220, crede că și un pasaj din Livius, *Periocha*, 117 se referă tot la pregătirile de război ale lui Caesar împotriva daco-geților. Iată textul: C. Octavius Romam ex Epiro venit (eo enim illum Caesar prae-miserat, bellum in Macedonia gesturus). Ceea ce spune Iordanes, *Getica*, XI, 68, credem că se datorește unei confuzii făcute de el între Caesar și Augustus Caesar: „Caesar vero... Gothos tamem crebro pertemptans nequit subicere”. Expresia „crebro pertemptans” nu se poate referi nici într-un caz la Caesar, dar se potrivește foarte bine pentru numeroasele expediții de pe timpul lui Augustus.

⁵⁵⁻⁵⁶ M. Macrea, *Burebista și celții*..., p. 132.

să amîne cu un secol și jumătate ciocnirea hotărîtoare dintre imperiul roman și tînărul dar vigurosul stat din nordul Dunării.

Moartea lui Burebista nu a însemnat distrugerea statului dac, ci numai divizarea lui. Nucleul acestui stat subsistă mai departe în sud-vestul Transilvaniei, în regiunea cetăților dace, și izvoarele antice permit urmărirea succesiunii de conducători daci la cîrma acestui stat de la Burebista la Decebal⁵⁷. În timp ce micile formații politice daco-gete din afara arcului carpatic sînt încet, încet anihilate de romani, statul dac din sud-vestul Transilvaniei va mai da mult de lucru romanilor și va constitui sîmburele viitorului regat al lui Decebal.

După moartea lui Caesar imperiul roman este sfîșiat iarăși de războiul civil: dacii nu pierd ocazia de a interveni, oferindu-și serviciile lui Brutus și unuia sau altuia dintre triumviri.

Brutus se retrăsese la Athena pentru un timp; de aici el se pregătește de război și trimite mesageri în Macedonia ca să se asigure de trupele din acea provincie. Poate că de atunci încă intră în legătură cu regii daco-geti de la Dunăre, a căror bunăvoință și al căror ajutor militar îl cumpără cu mari sume de bani. Monedele de aur purtînd numele regelui dac Koson reprezintă o parte din subsidiile acordate acestui rege sau plata pentru serviciile soldaților procurați de el⁵⁸; Brutus folosindu-se pentru aceasta de tezaurul reginei Polemocrateia⁵⁹. Părerii mai noi îl identifică pe acest Koson cu Cotiso, cel citat de Suetonius: pe unele manuscrise ale lui Suetonius apare varianta Cosoni în loc de Cotisoni⁶⁰.

Încă pe la anul 35 î.e.n.⁶¹ Cotiso intră în raporturi cu Augustus; chiar dacă ceea ce va scrie Antonius⁶² mai tîrziu în legătură cu intențiile de înrudire între Augustus și Cotiso nu este decît o calomnie⁶³, ca atîtea altele îndreptate împotriva lui Augustus de adversarii săi, nu e mai puțin adevărat că numele lui Cotiso a fost pus în legătură cu cel al viitorului împărat din motive bine întemeiate: Cotiso fusese în relații cu Augustus și-l sprijinise.

În ajunul luptei de la Actium, Canidius îl sfătuiește pe Antonius să nu se hazardeze într-o luptă pe mare, ci să se retragă în Thracia și Macedonia, unde putea conta pe ajutorul regelui Dicomēs⁶⁴. Se pare că acest Dicomēs trebuie socotit⁶⁵ printre dacii care se oferiseră să-l ajute pe Augustus dar, fiind refuzați, trecuseră de partea lui Antonius. O parte din ei, luați prizonieri, vor lupta împotriva unor grupuri de suevi în

⁵⁷ C. Daicoviciu, *Noi contribuții la problema statului dac*, p. 56–58; id., *L'état et la culture des daces*, p. 136.

⁵⁸ V. Părvan, *Getica*, p. 84.

⁵⁹ Appian, *Răz. Civ.*, IV, 75: Polemocratiea, soția unuia din regii băștinași [din Thracia] asasinat de dușmani, temîndu-se pentru soarta fiului său, care era copil încă, se duse cu acesta la Brutus și i-l încredință. Totodată îi încredință și tezaurul soțului său.... În tezaurul ce-i fusese încredințat [Brutus] găsi o cantitate imensă de aur și argint din care bătu moneda.

⁶⁰ *PIR*, II, 1536; C. Daicoviciu, *Noi contribuții la problema statului dac*, p. 56, cu n. 1.

⁶¹ C. Patsch, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, V/1, Wien-Leipzig, 1932, p. 60.

⁶² Suetonius, *Divus Augustus*, 63: M. Antonius scribit primum eum Antonio filio suo despondisse Iuliam, dein Cotisoni, Getaurum regi, quo tempore sibi quoque in vicem filiam regis in matrimonium petisset.

⁶³ Em. Condurachi, *Raporturile dintre August și Cotiso*, în *Studii*, I, 1948, p. 230–232; de altă părere este R. Vulpe, *Les Gètes*... p. 315.

⁶⁴ Plutarch, *Antonius*, 63: Canidius îl sfătuiește pe Antonius să o lase pe Cleopatra să plece, iar el să se retragă în Thracia sau Macedonia și să dea lupta decisivă pe uscat, pentru că Dicomēs, regele getilor, îi promisese că-i va veni în ajutor cu o armată mare.

⁶⁵ Brandis, în *RE*, IV, col. 1961.

amfiteatrul de la Roma⁶⁶, cu ocazia triumfului lui Octavian în anul 29 î.e.n.

În anul 31 î.e.n., tot în preajma luptei de la Actium, la Roma circula zvonul că dacii, profitînd de faptul că Italia se afla cu totul lipsită de apărare — toate forțele militare fiind concentrate în Peninsula Balcanică în vederea luptei decisive între Octavian și Antonius — vor să năvălească în Italia. Alarma pare să fie întemeiată și îngrijorarea e mare în orașul etern⁶⁷. Poate tot la aceasta se referă și alte versuri ale lui Horațiu⁶⁸, mai degrabă decît la ajutorul dat de daci lui Antonius împotriva lui Octavian.

Amestecul daco-geților în Peninsula Balcanică și în treburile imperiului precum și primejdia pe care o reprezintă deveniseră îngrijorătoare. Încă din anul 35—34 î.e.n. Augustus se gîndise să realizeze intenția lui Caesar de a cucerii Dacia. Se pare că el își dăduse seama că centrul puterii dace rezidă în sud-vestul Transilvaniei și Banat — eventual o parte a Olteniei — deoarece își alege ca bază de operații orașul Siscia⁶⁹ pe Sava. Textul lui Appian pare a lăsa să se înțeleagă că Augustus urma să conducă personal operațiile în această zonă împotriva dacilor, în timp ce operațiile împotriva bastarnilor, aliați ai dacilor, urmau să fie conduse probabil de un subordonat al său: după ce Appian spune că pînă la Siscia Dunărea se numește Danubiu, iar de aici în jos Istru, precizează că vasele urmau să transporte provizii pentru Augustus pe Danubiu, deci într-o zonă de operații care nu se întindea mai departe decît Porțile de Fier⁷⁰ și care urma să intre sub comanda directă a lui Augustus. Pe de altă parte din text rezultă limpede că e vorba de un atac pe tot frontul dunărean, expediția fiind plănuită împotriva dacilor și bastarnilor. Poate la această permanentă asociere și a numelor celor două popoare — și, eventual, la asocierea lor cu sarmații prădalnici — se poate referi versul lui Vergilius (*Georgica*, II, 497): „coniurato descendens Daccus ab Histro“.

⁶⁶ Cassius Dio, *LI*, 22 : Grupuri de daci și de suevi luptară unii împotriva altora... ; acești daci trimiseseră înainte soli la Augustus dar neobținînd de la el ceea ce-l rugaseră, trecură de partea lui Antonius, fără să-i fie însă de mare folos din pricina dezbinărilor dintre ei ; apoi, unii dintre ei fiind prinși, fură puși să lupte împotriva suevilor. Brandis, *RE*, IV, col. 1961, înțelege prin aceste dezbinări luptele între stăpînitorii diferitelor părți în care se fragmentase statul lui Burebista.

⁶⁷ Horatius, *Satire*, II, 6, v. 50—53 :

Frigidus a rostris manat par compita rumor ;
Quicumque obvius est, me consulit : „o bone (nam te
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet)
Numquid de Dacis audisti ?”

⁶⁸ Horatius, *Ode*, III, 6, v. 13—16 :

Paene occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus et Aethiops
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.

⁶⁹ Strabo, IV, 207 : Orașul Siscia e foarte bine așezat pentru războiul împotriva dacilor ; id., VII, 313 : Segestike (Siscia) este un oraș din Pannonia, la confluența mai multor riuri navigabile, și o excelentă bază de atac în războiul împotriva dacilor. Appian, *Illyr.*, 22 : pe riul Sava se află un oraș foarte bine întărit, înconjurat de riuri și de un șanț foarte mare ; Augustus socotea să se folosească de oraș ca de o bază de aprovizionare în războiul împotriva dacilor și bastarnilor ce locuiesc dincolo de Istru, care aici se numește Danubiu, iar puțin mai în jos Istru ; Augustus dispunea pe Sava de vase care urmeau să-i transporte proviziile pe Danubiu.

⁷⁰ Strabo, VII, 304—305 ... partea de sus și de către izvoare a fluviului, pînă la cataracte, se numește Danubiu... iar partea de jos, pînă la Pont... se numește Istru.

Realizarea planului a trebuit să fie amînată. Poate la aceasta a contribuit slăbirea puterii dacilor ca urmare a disensiunilor amintite de Cassius Dio (vezi nota 66) și faptul că, Augustus fiind ocupat în altă parte, a stat mult la îndoială, așteptînd să-și consolideze poziția, înainte de a încredința altuia comanda unei expediții, care urma să aducă gloria de a fi supus pe daci⁷¹. Aceasta ar explica și proporțiile relativ reduse ale expediției lui M. Licinius Crassus, în anii 29—28 î.e.n., care pare să fie pornită mai degrabă spre a lichida invaziile în sudul Dunării decît spre a supune teritorii la nordul fluviului. Expediția lui M. Licinius Crassus, nepotul celui ucis de parți, pare a fi îndreptată mai mult împotriva bastarnilor din sudul Moldovei și a geților din Dobrogea, deși Cassius Dio spune textual⁷² că expediția este îndreptată împotriva dacilor și bastarnilor. Lucrul s-ar putea explica prin aceea că autorul antic nu face o deosebire esențială între daci și geți. Luptele încep în sudul Dunării, unde bastarnii atacaseră pe denteheții, neam thracic aliat al romanilor. În urmărirea bastarnilor Crassus înaintează spre nord, către Dunăre; el este ajutat aici de regele get Rholes⁷³, al cărui regat se află undeva în sudul Dobrogei⁷⁴. În schimbul ajutorului dat regele primește personal de la Augustus — pe care merge să-l întâlnească la Corinth, unde se afla în drum spre Italia⁷⁵, în anul 29 î.e.n. — titlul de prieten și aliat. Rholes devine astfel client al romanilor și este primul rege dac — după cît știm — care este menționat în această calitate de prieten și aliat, deci de client al romanilor.

În anul următor Rholes cere ajutorul lui Crassus împotriva regelui get Dapyx⁷⁶. Crassus împrăstie oastea lui Dapyx, îl asediază pe acesta în propria-i cetate, predată de un trădător care vorbea grecește. Menționarea unui get vorbind limba greacă este interesantă: ea dovedește cunoașterea unei limbi străine de către geți și atestă strînsele legături dintre aceștia și cetățile grecești de pe țărmul vestic al Mării Negre. Regele get se sinucide împreună cu fruntașii săi — tragic precedent pentru moartea lui Decebal — iar supușii săi, ascunși într-o peșteră cu turmele și averea lor, sînt zidiți acolo de Crassus și siliți să se predea. Generalul roman asediază

⁷¹ Groag, în *RE*, XIII, col. 275.

⁷² Cassius Dio, I, 23: M. Crassus, fiind trimis în Macedonia și Ellada, purtă război cu dacii și cu bastarnii.

⁷³ Cassius Dio, I, 24: [Bastarnii] fiind înconjurați, puseră stăpînire pe o fortificație puternică, iar Crassus îi asedie zădărnice timp de mai multe zile, apoi, venindu-i în ajutor Rholes, regele unor geți, Crassus îi luă prînși [pe bastarnii] iar Rholes mergînd la Caesar primi titlul de prieten și aliat al lui, pentru ajutorul dat.

⁷⁴ Părvan, *Getica*, p. 88.

⁷⁵ Groag, în *RE*, XIII, col. 277.

⁷⁶ Cassius Dio, I, 26: Rholes îi cere ajutor împotriva lui Dapyx, și el rege al unor geți, cu care era în război. Crassus îi veni în ajutor și împingînd călărima dușmanilor peste pedestrima lor semănă așa fel groaza în ei, încît nu mai trebui să lupte și ucise o multime de fugari, atît călăreți cît și pedestrași. După aceea îl asedie pe Dapyx care se refugiasc într-o cetățuie; în timpul asediului cineva îl salută în grecește de pe ziduri, intră în vorbă cu el și se înțelese să-i predea cetățuia. Fiind prînși astfel barbarii se repeziră [cu armele] unii la alții și Dapyx muri împreună cu mulți alții. Crassus prinzindu-l pe fratele lui Dapyx nu-i făcu nici un rău, ci-l lăsă liber. După aceea merse împotriva peșterii numită Keire. Această peșteră este așa de mare și bine întărită, încît se spune că și Titanii s-au refugiat acolo, după ce au fost biruiți de zei; iar localnicii, mulți la număr, puseră stăpînire pe ea și-și transportară acolo lucrurile de preț și turmele. Crassus, căutînd gurile peșterii, care erau cotate și greu de găsit, le zidi și le veni de hac aceluia prin infometare. Deoarece se bucura de succes, nu-i mai cruță nici pe ceilalți geți, deși nu avea nimic cu Dapyx, ci porni spre Genucla, cetatea cea mai puternică de pe teritoriul lui Zyraxes, deoarece auzise că acolo se aflau stîndardele lui C. Antonius, pe care i le luaseră bastarnii lîngă cetatea istrienilor. Atacîndu-i deodată și pe apă și pe uscat — cetatea era clădită pe fluviu — o cucerii nu în multă vreme, dar cu multă trudă, deși Zyraxes nu mai era acolo: deîndată ce auzise de înaintarea lui Crassus, plecase la scîți după ajutor, luîndu-și cu el și averile, dar nu mai apucă să se întoarcă [cu ajutoare]. Cassius Dio, I, 27: acestea fură isprăvile lui Crassus pe amîntul geților.

apoi Genucla, cetatea lui Zyraxes, unde se păstrau drapelele luate de la C. Antonius în anul 61 î.e.n. El cucerește cetatea din care Zyraxes apucase să plece, înainte de venirea lui, ca să ceară ajutor de la bastarnii din Moldova și sudul Basarabiei⁷⁷. Cu aceasta se încheie campania lui Crassus. Probabil tot în legătură cu expediția lui⁷⁸ trebuie pusă și înfrângerea regelui dac Cotiso: „s-a sfârșit cu oastea dacului Cotiso“ jubilează Horatius în binecunoscuta-i odă⁷⁹. Acest Cotiso este identic cu cel menționat de Florus⁸⁰. Dacă el este într-adevăr biruit de Crassus și nu mai târziu de altcineva — data odei lui Horatius este și acum discutată⁸¹ — se pare că aceasta nu l-a împiedecat să-și continue năvălirile pînă târziu, pe timpul lui Lentulus.

În anul 16 î.e.n.⁸² izbucnesc tulburări în Dalmația⁸³, preludiu al răscoalei din anul 14 î.e.n. și al cumplitului război pannonic din anii 13—11 î.e.n.; ele sînt în scurt timp potolite. E greu de precizat dacă dacii au avut sau nu un amestec în aceste tulburări, pentru că izvoarele antice nu spun nimic. Nu este exclus însă ca ei să fi profitat de situația tulbure și să fi năvălit în sudul Dunării.

Viitorul împărat Tiberius⁸⁴, în anul 15 î.e.n.⁸⁵, zdrobește un grup de appuli, daci din regiunea localității Apulon (Apulum), care se aventuraseră pînă în Dobrogea⁸⁶. Prezența acestor daci — al căror loc de baștină e sigur, datorită legăturii între numele Appuli-Apulum⁸⁷, la o distanță așa de mare de teritoriul lor de origină ne permite să credem că, atunci cînd izvoarele menționează acțiuni de represiune ale romanilor împotriva dacilor și a bastarnilor sau numai împotriva dacilor singuri, precum și năvăliri ale acestora din urmă, cei menționați sînt în adevăr daci din Transilvania și nu geți din cîmpia dunăreană.

În Pannonia veșnic neliniștită izbucnește în anul 13 î.e.n. „marele și cumplitul război pannonic“⁸⁸, răscoala care pune în cumpănă însăși stăpînirea romană în Pannonia. Represiunea e condusă de Agrippa și apoi de Tiberius care, după un șir de lupte înverșunate, înăbușe răscoala în anul 11 î.e.n. și extinde granițele provinciei Illyricum pînă la Dunăre⁸⁹.

⁷⁷ V. Pârvan, *Getica*, p. 90; C. Patsch, *op. cit.*, p. 79.

⁷⁸ *PIR*², II, 1544.

⁷⁹ Horatius, *Ode*, III, 8, 18: Occidit Daci Cotisonis agmen!

⁸⁰ Florus, II, 28: Daci montibus inhaerent. Inde Cotisonis regis imperio, quotiens concretus gelu Danuvius iunxerat ripas, decurrere solebant et vicina populari.

⁸¹ Groag, în *RE*, XIII, col. 277.

⁸² Fr. Miltner, *Augustus' Kampf um die Donaugrenze*, în *Klio*, XXX, 1937, p. 209.

⁸³ Cassius Dio, LIV, 20: Pannonii împreună cu noricii năvăliră în Istria dar bătuti de Silius și de cei de sub comanda lui cerură îndată pace. Tulburările din Dalmația și Iberia fură în scurt timp potolite.

⁸⁴ C. Patsch, *op. cit.*, p. 108.

⁸⁵ C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 51.

⁸⁶ Baehrens, *Poetae Latini minores*, I, 118, v. 385—386:

Danuviusque rapax et Dacius orbe remoto
Appulus (huic hosti perbreve Pontus iter).

Vezi Premmerstein, *Die Anfänge der Provinz Moesien*, în *JÖAI*, I, 1898, *Beibl.*, 159—160; id., *Ein Elogium des M. Vinicius cos. 19 v. Chr.*, în *JÖAI*, VII, 1904, p. 232—3; id., *Der Daker- und Germanensieger M. Vinicius und sein Enkel*, în *JÖAI*, XXVIII, 1933, p. 159—160 cu nota 53; însă E. Ritterling, *RE*, XII, col. 1229—30, consideră această campanie „höchst unwahrscheinlich“.

⁸⁷ I. I. Russu, *Dacius Apulus*, în *SCA*, IV, 1961, p. 86.

⁸⁸ Velleius Paterculus, II, 96, 2: bellum Pannonicum, quod incohatum ab Agrippa Marcoque Vinicio... magnum atroque et perquam vicinum imminabat Italiae, per Neronem gestum est.

⁸⁹ *Res gestae Divi Augusti*, 30: Pannoniorum gentes, quas ante me principem populi Romani exercitus nunquam adit, devictas per Tiberium Neronem, qui tum erat privignus et legatus meus, imperio populi Romani subieci protulique fines Illyrici ad ripas fluminis Danuvi.

Poate aceasta este o măsură de siguranță împotriva năvălirilor dace, dar ea se dovedește zadarnică: în anul 10 î.e.n.⁹⁰ dacii trec Dunărea⁹¹ iar dalmatii profită de ocazie ca să se răscoale iarăși. Tiberius este chemat tocmai din Gallia pentru conducerea operațiilor militare în Pannonia. Cassius Dio vorbește foarte pe scurt de aceste evenimente, dar pericolul trebuie să fi fost mare și să fi implicat serioase măsuri militare, dacă din această cauză se renunță la închiderea templului lui Ianus. Același lucru îl dovedește și trimiterea lui Tiberius tocmai din Gallia în Pannonia. Răspunsul la invazia dacilor este mult discutată expediție a lui Marcus Vinicius. Ea are loc între anii 10—9 î.e.n.⁹² și inaugurează o fază nouă în relațiile dintre daci și romani: începutul unor acțiuni sistematice de slăbire a puterii dacilor, acțiuni care trebuiau să ducă în cele din urmă la supunerea lor de către imperiu. Acest scop a fost în parte realizat: Strabo (VII, 305), făcând oarecum bilanțul expedițiilor militare împotriva dacilor pe timpul lui Augustus, vorbește de o scădere considerabilă a forței militare și — implicit — a importanței dacilor ca factor politic către sfârșitul domniei lui Augustus.

DIE BEZIEHUNGEN ZWISCHEN DAKERN UND RÖMERN BIS ZUM FELDZUG DES MARCUS VINICIUS

(Zusammenfassung)

Vorliegender Artikel behandelt — auf Grund von Texten — die Beziehungen zwischen den Dakern und dem Römerreich von ihrem Beginn an bis zum Feldzug des M. Vinicius (in den Jahren 10—9 v.d.Ztr). Diese Beziehungen, die gegen Ende des 2. Jh. v.d.Ztr. ihren Anfang nehmen, gestalten sich auf zweierlei Art: einerseits kommen Händler, angezogen von den Reichtümern des Landes, nach Dazien, andererseits unternehmen die Daker Raubzüge in das Gebiet südlich der Donau. Sowohl der Reichtum Daziens als auch die dakischen Einfälle erregen die Aufmerksamkeit der Führer des römischen Reiches, die sich nun ernstlich mit dem Gedanken der Eroberung Daziens oder wenigstens seiner Schwächung auf politischem und militärischem Gebiet beschäftigen. Caesar wünscht, diesen Plan zu verwirklichen, es kommt aber nicht dazu. Sein Nachfolger, Augustus, beginnt die ersten Kampfhandlungen grösseren Ausmasses zur Erreichung des gesetzten Ziels. Als ihre Folge kann man eine ernsthafte Schwächung der politischen und militärischen Macht der Daker gegen Ende der Herrschaft des Augustus feststellen.

⁹⁰ Gelzer, în *RE*, X, col. 483; C. Patsch, *op. cit.*, p. 101; Miltner, *op. cit.*, p. 212—213.

⁹¹ Cassius Dio, LIV, 36: Se decretă închiderea templului lui Ianus Geminus, care fusese redeschis, ca și când războaiele s-ar fi terminat, dar templul nu fu închis: dacii năvălind peste Istrul înghetă prădară Pannoniile iar dalmatii se ridică împotriva perceperii impozitelor. Pe aceștia îi supuse Tiberius, fiind trimis [împotriva lor] din Gallia, unde plecase împreună cu Augustus.

⁹² C. Patsch, *op. cit.*, p. 107 și J. Dobias, *The expedition of M. Vinicius cos. 19. B.C. beyond the Danube*, în *Economia*, I/1, 1939, p. 69, pledează pentru 10 î.e.n.; Fr. Miltner, *op. cit.*, p. 213—14, și A. Alföldi, *Zur Geschichte des Karpatenbeckens im I Jahrhundert v. Chr.*, Budapest, 1942, p. 38—39, pledează pentru 10—9 î.e.n.